

УДК 37.013.74: 378.147

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Зозуля Ірина Євгеніївна

Вступ. Полікультурне виховання у вищому навчальному закладі повинне бути спрямоване на створення умов для подолання бар'єрів, що заважають нормальному спілкуванню й розвитку студентів з різних етнічних і культурних груп та встановленню між ними гуманних відносин як важливої умови прогресу людства. Одним з важливих напрямків полікультурного виховання вчені (О. Н. Джуринський, В. С. Заслуженюк, З. Т. Гасанов, В. В. Присакар, Є. П. Степанов) називають виховання культури міжнаціонального спілкування. Дослідники вказують на важливість акцентування аспекту відносин, зокрема удосконалення комунікативних навичок, організації суб'єктно-значенневого спілкування та діалогу культур. На думку О. Н. Джуринського, однією з умов полікультурності у вищому навчальному закладі є урахування расового й етнічного різноманіття й відмінностей складу студентів [3].

О. Н. Джуринський, зазначає, що процес полікультурного виховання спрямований на формування соціально важливих якостей особистості, на створення і розширення кола її відносин у навколишньому світі – до навколишнього соціуму, до людей, до самої себе. І. Ф. Лощенова, Н. О. Терентьева та інші встановили, що полікультурне виховання – це одночасне набуття знань та відповідне виховання, «передача більш точної та докладної інформації при повазі до груп меншин, подолання упереджень та заохоченні терпимості, сприяння досягнень ідеалів демократії та плюралізму» [5, с.65–77]. З огляду на **метою статті** є визначення основних напрямків полікультурного виховання студентів іноземців.

Результати дослідження. Дослідження міжкультурного спілкування вперше було проведене у Сполучених Штатах Америки в аспекті вивчення проблеми конфронтації різних расових та етнічних груп. Такі дослідження мали в основному описовий характер. Розвиток теорії міжкультурного спілкування

продемонстрував значні відмінності у стандартах, цінностях, уявленнях, моделях мислення, поведінки, комунікації, які властиві представникам різних культур.

Для визначення особливостей культури міжетнічного спілкування сьогодні важливе значення має врахування досліджень про етнічну свідомість та самосвідомість (П.І. Ігнатенко, В. М. Павленко, В. Ю. Хотинець), про толерантність як основу міжнаціональних відносин (Б. С. Гершунський, Л. А. Гончаренко), про етнокультурні традиції, шляхи та засоби регулювання міжетнічних взаємин (Ю. І. Римаренко, П. П. Толочко). Важливе значення має також підхід українських діячів, які у своїх роздумах про шляхи розвитку нації опиралися не на класовий підхід, а на необхідність враховувати ідеали та норми загальнолюдських цінностей – це насамперед Б. Д. Грінченко, В. Є. Жаботинський, А. Ю. Кримський, В. К. Липинський, Ю. І. Липа, І. І. Огієнко, Р. Шпорлюк.

У педагогіці питання міжнаціонального спілкування досліджували М. А. Вейт, З. Т. Гасанов, Є. Г. Гарунов, М. Маклюєн, А. Пергей, Д. Хупс та ін. В Україні ці питання вивчали А. А. Баграмов, Ю. В. Бромлей, М. Б. Євтух, В. С. Заслуженюк, В. В. Присакар, Є. П. Степанов та інші. Вчені визначали умови досягнення взаємоповаги та взаєморозуміння, взаємопереживання між людьми різних національностей. Зокрема, Є. П. Степанов визначає культуру міжетнічних відносин як невід'ємну складову духовно-моральної сфери особистості, яка включає систему світоглядних орієнтацій, що базуються на загальнолюдських цінностях, толерантному, глибоко поважному ставленні до людини іншої нації та іншої культури, як форму міжетнічної взаємодії в різних сферах громадського життя за допомогою обміну, прийняття кращих зразків культури, подолання стереотипів поведінки з прагненням поширення «свого» на «чужі» етнічні групи й окремих представників етнічних спільнот [8, с.15].

В. С. Заслуженюк і В. В. Присакар вважають, що міжнаціональне спілкування – це суспільно-особистісні контакти і взаємозв'язки людей різних

національностей у процесі їхньої суспільно корисної діяльності в повсякденному житті [5, с.68].

В загальному усі дослідники єдині в тому, що процес виховання культури міжнаціонального спілкування як системне психолого-педагогічне явище залежить не лише від зовнішніх чинників (компетентні викладачі, належні умови, наявність полікультурного середовища, методична база та інші), але й від внутрішніх (особистісна позиція студентів, ставлення до представників різних національностей, рівень пізнавальної активності, їх життєвий досвід тощо).

Ю. І. Римаренко вважає, що, організовуючи виховання культури міжетнічного спілкування як процес ідейно-політичного, духовного, морального впливу, у цьому випадку важливо узгодити мету національного та полікультурного виховання. На його думку, «саме по відношенню до «чужого» найбільш виразно виявляється моральна сторона національної культури», а любов лише до своєї культури не є показником моральної висоти народу [7, с.222]. На думку дослідника, культура міжетнічного спілкування хоча і є різновидом політичної культури, але формується не тільки у ході ідеологічних заходів, але й продовжується в побуті, в діяльності. Це завдання передбачає поширення і засвоєння певних знань з проблем розвитку етносу, трансформацію їх у переконання і формування на такій основі вмінь і навичок міжетнічного спілкування [7, с.227].

В. С. Заслуженюк і В. В. Присакар зазначають, що для формування культури міжнаціонального спілкування в системі національного виховання важливо дбати про обізнаність з історією, культурою, звичаями тих народів, які живуть в Україні, формувати психологічні установки на повагу, терпимість до людей з іншими звичаями, іншим менталітетом, усебічний розвиток толерантності в міжетнічних стосунках, подолання як зневажливого ставлення до національних почуттів і традицій, так і їх абсолютизації, подолання проявів національного нігілізму та націонал-шовінізму, усунення причин, що їх

породжують, утвердження духовності, поваги і прихильності до загальнолюдських цінностей [5, с.74].

Одним з аспектів формування культури міжнаціонального спілкування дослідники називають толерантність. Дослідники І. Д. Бех, Л. А. Завірюха, Т. І. Мацейків, Н. К. Петрук розглядають феномен толерантності як особливу особистісну рису. І. Д. Бех вважає, що виховання толерантності буде ефективним за умови реального впровадження педагогом у життя особистісно орієнтованої моделі спілкування, заснованої на діалогічності та визнанні унікальності кожного учасника взаємодії, на сповідунні ціннісної посвяченості як основної, як такої, що спрямовує на згоду з істиною, добром, справедливістю [1, с.215].

Я. В. Довгополова вважає, що для формування толерантних відносин важливо використовувати весь арсенал традиційних та інноваційних форм та методів. Важливе значення мають такі інноваційні методи, як евристична бесіда, діалог, дискусія, «мозкова атака», групова й індивідуальна, самостійна робота, метод «круглого столу», метод проектів, рольові ігри, драматизація, семінари, диспути, полікультурні колоквиуми. При використанні цих методів студенти можуть набути досвіду вирішення проблем, пов'язаних з особливостями взаємодії у полікультурному середовищі та спрямованих на формування толерантних відносин [4, с.15].

Цієї ж позиції щодо методів полікультурного виховання дотримується і О. Н. Джуринський. Він вважає, що слід звернутися до активних методів, що вже довели ефективність і отримали визнання в педагогіці: діалог, дискусія, моделювання, рольові ігри, рефлексивні методи. Так, наприклад, при соціокультурній ідентифікації особистості результативними будуть історичні розповіді, вивчення звичаїв, етикету; при освоєнні понять багатокультурності – лекції, евристичні бесіди; при розвитку навичок міжкультурного спілкування – діалог [3, с.95]. На думку Є. П. Степанова, для формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних закладів важливо залучати їх до різноманітної діяльності, пов'язаної з міжетнічними контактами,

міжкультурною комунікацією [8, с.4]. ураховуючи думки вчених, для формування полікультурної вихованості іноземних студентів ми використовували такі метод, як *аналіз конкретної ситуації, розв'язання ситуаційних завдань та диспути*. Зокрема, *аналіз конкретної ситуації* відрізняється від традиційних методів навчання тим, що практичних навичок студенти набувають за допомогою реальних прикладів з життя. На основі цього відбувається дискусія, що сприяє вирішенню ситуаційної проблеми [11, с.360]. Цінність *методу розв'язання ситуаційних завдань* полягає в тому, що він навчає правильно спостерігати і аналізувати проблеми [11, с.362]. *Диспут*, як зазначають В. Л. Омеляненко та А. І. Кузьмінський, – це прийом формування переконань і свідомої поведінки шляхом дискусії, суперечки у процесі вербального спілкування. Під час дискусії перевіряються власні погляди на проблеми полікультурності, відбувається утвердження чи неутвердження цих поглядів у порівнянні з думками співрозмовників. У цьому процесі формується така важлива риса людини, як толерантність [6, с.204]

Спільним для всіх цих методів є використання *навчального діалогу*. Він є найбільш ефективним методологічним прийомом в розвитку полікультурної особистості, тому що передбачає розгляд життєво важливих питань і творчо-пошукову діяльність іноземних студентів, за якої вони набувають досвіду взаємодії в полікультурному середовищі. П. Фрейре вважає, що без діалогу немає спілкування, а без спілкування не може бути справжньої освіти [10, с.74]. Дослідник зазначає, що діалог – це змагання між людьми, посередником між якими виступає світ, за те, щоб назвати цей світ [10, с.70]. Діалог, на думку, вченого, неможливий без глибокої любові до світу та людей: любов є водночас основою для діалогу і самим діалогом. Отже, вона є неодмінним завданням відповідальних суб'єктів і не може існувати в стосунках домінування... Любов як вияв мужності полягає у відданості іншим, і ця відданість є діалогічною [10, с.71]. Діалог риторичи Г. М. Сагач, Л. В. Кравець, Л. І. Мацько, Г. К. Михальська визначають як ознаку і умову демократизації суспільства. На їх думку, авторитарний монолог – це ознака адміністративно-командної системи, а

демократичне суспільство будується на діалозі в політиці, навчанні. Невміння вести демократичний, конструктивний діалог призводить до протистояння сил у суспільстві. Опоненти у такому випадку не уміють зрозуміти, проаналізувати позицію опонента, аудиторії, не знають її.

Обговорити складні проблеми допомагає також *метод круглого столу*. Студенти заздалегідь повинні готувати доповіді, реферати та виступи, після чого починається їх обговорення, аналіз, коментування, обмін думками. Завдання викладача при цьому – прямувати дискусію в потрібне русло, звертаючи особливу увагу на суттєві аспекти проблеми, але й не гальмуючи полемічних виступів студентів [11, с.369–370]. Під час *прес-конференції* студенти виступають у ролі компетентних осіб з полікультурних проблем. Вони готують запитання, які групують за проблемами. Інші студенти виступають фахівцями і дають відповіді на питання. Вони звертаються до них за уточненням, ставлять додаткові питання [11, с.372].

Окрім цього, ще однією педагогічною умовою полікультурного виховання іноземних студентів у вищому технічному навчальному закладі є залучення їх до активної участі в культурному житті ВНЗ. Щодо цього дослідники проблем полікультурного виховання вказують на велике значення позанавчальної роботи у полікультурному вихованні. На думку Ю. І. Римаренка, у формуванні духовної культури важливу роль відіграють світогляд і мистецтво. Перший встановлює порядок ідей і думок, а мистецька ділянка організує емоції. Крізь призму світогляду людина розуміє світ і події в ньому, себто світогляд дає людині поставу супроти різних явищ і розумову оцінку останніх. Мистецтво, на думку дослідника, пропонує людині свою почувальну оцінку світу та його явищ [7, с.223]. З огляду на це важливими формами позанавчальної виховної роботи ми вважаємо *клубну роботу*, зокрема Клуби художньої творчості, самодіяльності.

Окрім цього, як зазначає М. М. Фіцула, неабиякі можливості мають такі форми позааудиторної виховної роботи, як бесіди на естетичні теми, концерти, театралізовані виступи, художні конференції, бесіди за «круглим столом» [9,

с.275]. Саме мистецтво є могутнім засобом впливу на розум і почуття людини. Література, спів, музика сприяють здатності краще розуміти інших людей, їх почуття, виражені у мистецьких формах.

Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров підкреслюють, що твори мистецтва мають велике пізнавальне значення. Мистецтво завдяки узагальнюючій силі образів часто відображає те чи інше явище дійсності в більш концентрованому вигляді, ніж це є насправді [2, с.235–237]. З огляду на це ми широко використовували такі форми роботи, як відвідування іноземними студентами *театральних вистав та художніх виставок*. У цьому випадку емоційно-чуттєвий шлях пізнання був досить ефективний, так як отримані враження від перегляду українознавчо ціннісного спектаклю або художньої виставки насправді часто виявлявся більшим від кількох навчальних занять.

Окрім цього, як зазначає Є. П. Степанов, важливо створювати і використовувати педагогічні ситуації, спрямовані на набуття студентами досвіду взаємин з представниками інших народів. Цілеспрямоване залучення студентів у ці стосунки забезпечує формування у них таких якостей, як гуманізм, колективізм, що через сферу безпосередні відносин стають їх справжнім надбанням і переконанням. Це обумовлено тим, що студентський вік є періодом найбільш активного розвитку моральних почуттів, підвищеним інтересом до моральних проблем, зокрема і до проблем відносин з представниками інших націй і культур [8, с.11–12]. На думку дослідника, для цього можна використовувати традиційні форми і методи вихованої роботи: ігри розвивально-жартівливого та пізнавального характеру (Брейн-ринги, Гуморини тощо), екскурсії історико-культурними місцями України, фестивалі (національні костюми, кухні, звичаї, традиції, музика, театр).

Висновок. Таким чином, основними педагогічними умовами полікультурного виховання іноземних студентів є формування навичок міжнаціонального спілкування та толерантності через відповідний підбір методів та прийомів навчальної діяльності іноземних студентів, насамперед історичної розповіді, евристичної бесіди, вирішення ситуативних завдань,

дискусії, круглого столу чи прес-конференції; а також залучення іноземних студентів до активної участі в культурному житті ВНЗ через такі форми позанавчальної виховної роботи, як клубна робота, відвідування театральних вистав та художніх виставок, а також екскурсії історико-культурними місцями України і різні види фестивалів.

Конкретний зміст, форми, методи та засоби реалізації педагогічних умов полікультурного виховання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах, особливості їх впровадження під час навчально-виховного процесу є перспективою подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура : Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Русский язык», 1983. (Библиотека преподавателя русского языка как иностранного). – 269 с.
3. Джуринский А. Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития / А. Н. Джуринский // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 93–96.
4. Довгополова Я. В. Формування толерантних відносин студентів у полікультурному середовищі вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Я. В. Довгополова ; Луганський національний педагогічний університет ім. Тараса Шевченка. – Л., 2007. – 20 с.
5. Заслуженюк В. С., Присакар В. В. Соціально-педагогічні проблеми виховання в учнів культури міжнаціонального спілкування // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Редкол.: В. О. Зайчук (гол. ред.) та ін. – К: ІЗМН, 1997. – Вип.19. – С.65 – 77.
6. Омеляненко В. Л., Кузьмінський А. І. Теорія і методика виховання : Навч. посіб. – К. : Знання, 2008. – 415 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
7. Римаренко Ю. І. Національний розвій України : проблеми і перспективи. – К. : Юрінком. – 1995. – 272 с.
8. Степанов Є. П. Формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Є. П. Степанов; Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля. – Л., 2004. – 20 с.

9. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с. – (Альма-матер).

10. Фрейре П. Педагогіка пригноблених : Пер. з англ. – К. : Юніверс, 2003. – 168 с.

11. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

АНОТАЦІЯ

Зозуля І. Є. Полікультурне виховання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах України

У статті охарактеризовано педагогічні умови полікультурного виховання іноземних студентів, зокрема формування у них навичок міжнаціонального спілкування та толерантності, залучення до активної участі в культурному житті вищих навчальних закладів.

***Ключові слова:** полікультурне виховання іноземних студентів, міжнаціональне спілкування, толерантність, культурне життя.*

АННОТАЦИЯ

Зозуля И. Е. Поликультурное воспитание иностранных студентов в высших технических учебных заведениях Украины

В статье охарактеризованы педагогические условия поликультурного воспитания иностранных студентов, в частности формирование у них навыков межнационального общения и толерантности, привлечение к активному участию в культурной жизни высших учебных заведений.

***Ключевые слова:** поликультурное воспитание иностранных студентов, межнациональное общение, толерантность, культурная жизнь.*

SUMMARY

Zozulia I. E. Multicultural education of foreign students in higher technical educational institutions of Ukraine.

The article described the pedagogical conditions of multicultural education of foreign students, in particular the formation of skills of international communication and tolerance, attracting the active participation in cultural life in higher education.

***Keywords:** multicultural education of foreign students, international communication, tolerance and cultural life.*